

POZYCJA KONKURENCYJNA WYMIANY HANDLOWEJ WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA TLE REGIONÓW POLSKI

JERZY GRABOWIECKI
UNIwersytet w Białymstoku

1. WPROWADZENIE

Rosnący udział Polski w międzynarodowym podziale pracy wywiera coraz większy wpływ na poziom i tempo rozwoju poszczególnych regionów. Konsekwencją tego jest struktura przestrzenna kraju, charakteryzująca się pogłębieniem różnicowań regionalnych. Niektóre regiony w stosunkowo szybkim tempie adaptują się do nowych warunków, wykorzystując szanse, jakie stwarza gospodarka rynkowa. Inne natomiast wymagają istotnego podniesienia poziomu konkurencyjności, aby nie pozostać na uboczu realnych procesów zachodzących w gospodarce Polski i w gospodarce światowej.

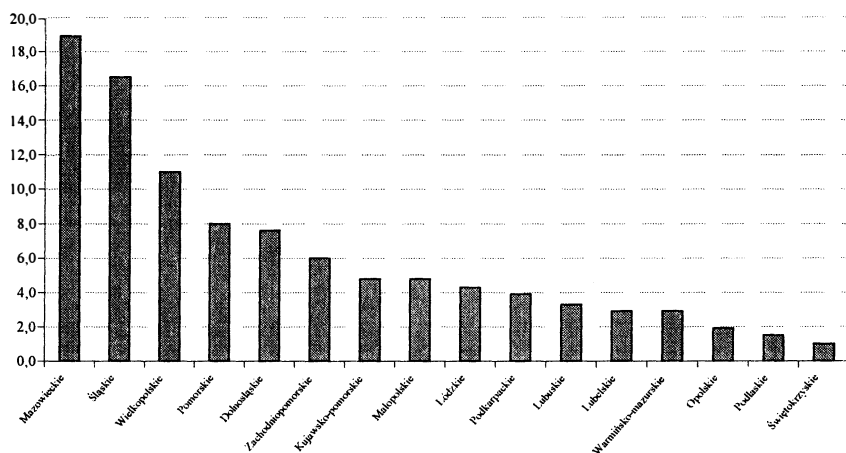
Konkurencyjność w literaturze przedmiotu określana jest jako zdolność do osiągania sukcesu w ekonomicznej rywalizacji. Wyrazem posiadania zdolności konkurencyjnej jest długookresowa zdolność podmiotu ekonomicznego do konkurowania na rynku (ujęcie mikro). Wyrazem zdolności konkurencyjnej w ujęciu makro jest zdolność do wzrostu gospodarczego w warunkach gospodarki otwartej, którego efektem jest struktura gospodarki i struktura eksportu korespondująca z odpowiednimi zmianami zachodzącymi w gospodarce światowej i światowym eksporcie [1, s. 4; 13, s. 9; 10, s. 10].

W rozwoju regionalnym konkurencyjność definiuje się jako zdolność do przystosowywania się do zmieniających się warunków pod kątem utrzymania lub poprawy pozycji w toczącym się między regionami współzawodnictwie. Istotnych informacji o konkurencyjności regionów dostarcza analiza obrotów handlu zagranicznego, tj. ocena jego struktury i pozycji konkurencyjnej poszczególnych dóbr. Konkurencyjność ta dotyczy wymiany międzynarodowej i określa pozycję (kraju/regionu) w wymianie międzynarodowej. W ujęciu dynamicznym stwarza możliwość oceny zmian udziałów województw w wymianie ogólnokrajowej.

Prezentowany referat stanowi próbę oceny pozycji konkurencyjnej wymiany handlowej województwa podlaskiego na tle innych regionów Polski. Podstawą analizy są dane dla handlu zagranicznego uzyskane w GUS w układzie nowych województw. W analizie uwzględniono także obroty nie rejestrowane. W województwie podlaskim handel targowiskowy jeszcze do niedawna generował znaczne obroty, łagodząc deficyt handlu zagranicznego objętego statystyką celną.

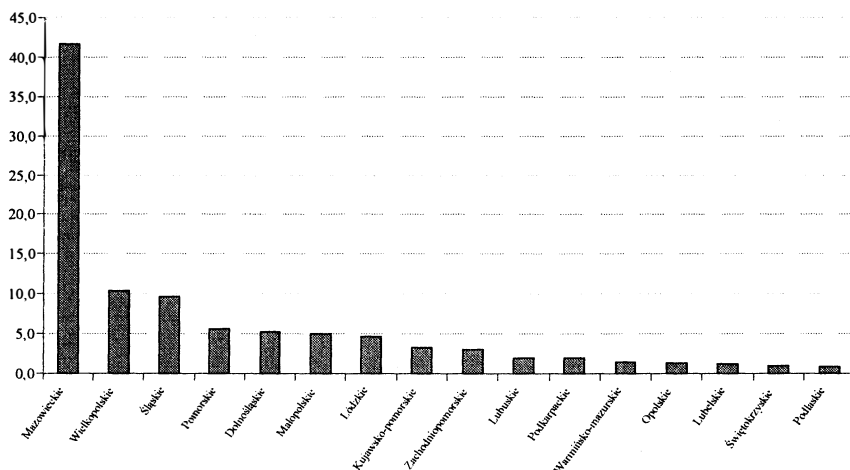
2. WARTOŚĆ EKSPORTU I IMPORTU WOJEWÓDZTW

W zestawieniu województw uszeregowanych z punktu widzenia ich udziału w handlu zagranicznym kraju w 1998 r. można wyróżnić cztery grupy województw. Pierwsza grupa obejmuje województwa: mazowieckie i śląskie. Udział województwa mazowieckiego w eksporcie wynosi 18,9%, a w imporcie 41,7% (rys. 1 i rys. 2). Import realizowany przez przedsiębiorstwa z województwa mazowieckiego służy w dużym stopniu realizacji potrzeb ogólnokrajowych.

Rys. 1. Udział województw w eksporcie w 1998 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

Rys. 2. Udział województw w imporcie w 1998 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

Udział województwa śląskiego w polskim eksporcie wyniósł 16,5%. Import województwa śląskiego stanowi 9,7% importu ogólnokrajowego. Jest to import w dużym stopniu wykorzystywany na potrzeby lokalne.

Grupę województw o średnim udziale w obrotach handlowych kraju stanowią: wielkopolskie, pomorskie i dolnośląskie. Wartość eksportu realizowanego przez przedsiębiorstwa tych województw wynosi 7517 mln USD i importu odpowiednio 7533 mln USD (tab. 1 i tab. 2).

Trzecia grupa pod względem udziału zarówno w eksporcie, jak i imporcie kraju obejmuje województwa: zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, łódzkie, lubuskie i podkarpackie. W 1998 r. sumaryczny udział tych województw w eksporcie kraju wynosił 27,1%, a w imporcie 20,1%.

Ostatnia grupa obejmuje województwa: lubelskie, warmińsko-mazurskie, opolskie, podlaskie i świętokrzyskie. Na województwa te w 1998 r. przypadało łącznie 10,2% eksportu i 5,9% importu. Trzy województwa, tj. warmińsko-mazurskie, podlaskie i lubelskie położone są wzdłuż wschodniej granicy Polski, zaś dwa pozostałe należą do najmniejszych w kraju. „Lokomotywą” tych regionów jest zaledwie kilka, a czasami tylko jeden ośrodek miejski. Wokół największych aglomeracji miejskich o stosunkowo dużym potencjale ekonomicznym znajdują się obszary znacznie słabiej rozwinięte. Większe możliwości aglomeracji sprawiają, że rozwijają się one szybciej niż otoczenie [4].

Tabela 1. Eksport województw w latach 1998-1999 (tys. PLN, tys. USD)

Województwo	1998		I-VI 1999	
	tys. PLN	tys. USD	tys. PLN	tys. USD
Mazowieckie	18 654 599,9	5 340 136	8 718 079,8	2 263 722
Śląskie	16 273 637,4	4 654 872	8 342 504,6	2 163 481
Wielkopolskie	10 867 021,0	3 107 620	5 996 592,8	1 563 513
Pomorskie	7 880 603,2	2 255 514	3 939 433,4	1 022 725
Dolnośląskie	7 526 103,5	2 153 919	4 061 059,6	1 055 734
Zachodnio-pomorskie	5 901 892,9	1 690 331	2 740 730,5	707 569
Kujawsko-pomorskie	4 766 222,5	1 364 096	2 507 310,8	652 680
Małopolskie	4 730 599,2	1 353 567	2 277 763,9	590 963
Łódzkie	4 247 399,1	1 214 638	2 219 077,1	577 134
Podkarpackie	3 799 680,4	1 087 558	2 016 850,8	522 951
Lubuskie	3 286 183,8	940 023	2 042 176,0	530 149
Lubelskie	2 892 520,7	827 943	1 200 216,8	311 831
Warmińsko-mazurskie	2 838 162,3	812 463	1 471 575,5	382 035
Opolskie	1 838 666,9	526 118	1 011 142,6	262 558
Podlaskie	1 528 048,4	437 613	647 771,5	167 715
Świętokrzyskie	966 151,8	276 383	442 240,7	114 683
Kraj ogółem	98 647 863,8	28 228 866	49 634 526,4	12 889 443

Źródło: [8, s. 220-224; 9, s. 210-213].

Tabela 2. Import województw w latach 1998-1999 (tys. PLN, tys. USD)

Województwo	1998		I-VI 1999	
	tys. PLN	tys. USD	tys. PLN	tys. USD
Mazowieckie	67 926 806,8	19 440 175	33 832 978,0	8 771 065
Śląskie	15 862 299,4	4 539 569	8 388 005,0	2 174 337
Wielkopolskie	16 950 730,5	4 849 540	8 600 010,2	2 229 886
Pomorskie	9 097 298,0	2 603 130	4 329 117,7	1 122 714
Dolnośląskie	8 463 113,4	2 423 203	4 981 457,7	1 296 256
Zachodniopomorskie	5 030 008,2	1 439 570	2 340 637,2	607 583
Kujawsko-pomorskie	5 332 432,6	1 526 573	2 644 914,0	686 679
Małopolskie	8 152 659,7	2 333 417	4 102 241,4	1 065 172
Łódzkie	7 578 927,5	2 169 658	3 773 044,8	9 783 395
Podkarpackie	3 282 272,6	939 349	1 600 173,2	413 794
Lubuskie	3 336 291,3	1 369 151	1 718 985,3	445 653
Lubelskie	1 983 241,7	567 931	974 148,6	251 919
Warmińsko-mazurskie	2 431 371,3	695 848	1 325 899,0	343 197
Opolskie	2 101 043,7	601 040	1 193 963,6	309 071
Świętokrzyskie	1 610 535,8	461 555	831 483,8	216 127
Podlaskie	1 389 852,5	397 355	702 190,8	182 310
Kraj ogółem	162 963 000,7	47 053 625	80 637 059,5	29 899 158

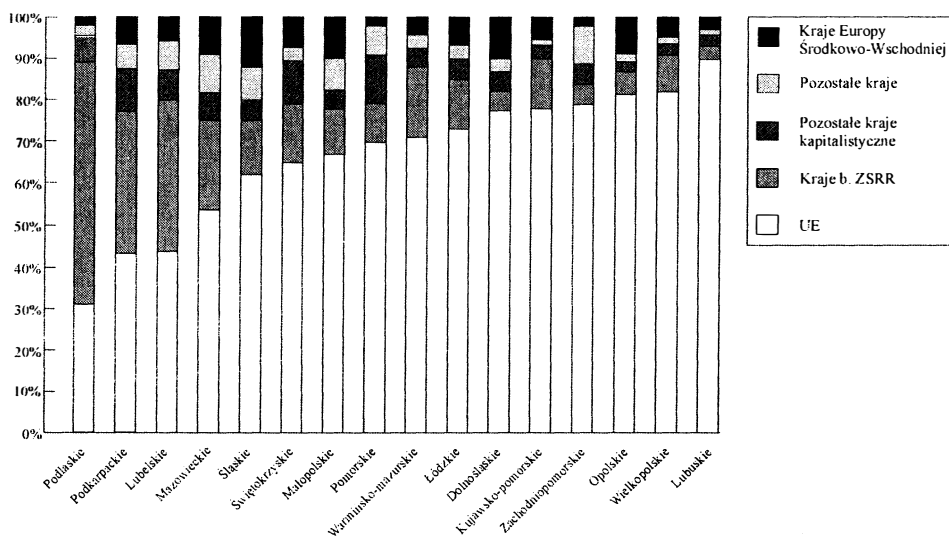
Źródło: [8, s. 220-224].

Eksport województwa podlaskiego stanowi 1,5% eksportu kraju, co plasuje województwo na przedostatnim miejscu w kraju. Po stronie importu sytuacja jest podobna, a udział jest jeszcze mniejszy – 0,9% i ostatnie miejsce wśród województw.

3. GEOGRAFICZNA STRUKTURA EKSPORTU I IMPORTU WOJEWÓDZTW

Geograficzna struktura eksportu pokazuje udział poszczególnych grup krajów w całości eksportu województw (rys. 3). W strukturze eksportu trzynastu województw dominuje sprzedaż na rynki krajów Unii Europejskiej. Udział krajów b. ZSRR w całości sprzedaży jest wyższy od udziału UE tylko w województwie podlaskim. Regionalna struktura eksportu jest zgodna z ogólną reorientacją kierunków geograficznych polskiego eksportu, która polega na spadku znaczenia partnerów wschodnich i wzroście powiązań oraz rangi handlu z krajami UE.

Podstawowa prawidłowość w zakresie struktury eksportu regionów polega na dominacji krajów leżących w najbliższym sąsiedztwie województwa-eksportera. Zgodnie z powyższym, udział w strukturze eksportu do UE jest najwyższy w województwie lubuskim (ok. 90% całości sprzedaży na rynki zagraniczne), następnie wielkopolskim, opolskim i zachodniopomorskim. W najmniejszym stopniu UE partycypuje w zakupie dóbr pochodzących z województw podlaskiego, podkarpackiego i lubelskiego.

Rys. 3. Geograficzna struktura eksportu (średnie udziały w latach 1995-1997)

Źródło: [3, s. 16].

Wysoki udział sprzedaży poszczególnych województw na rynki UE nie oznacza jednak, że regiony te sprzedają najwięcej w ujęciu wartościowym. Największy udział w sprzedaży Polski do UE mają województwa: mazowieckie (17%), śląskie (15%), wielkopolskie (11%), dolnośląskie (10%), pomorskie i małopolskie (po 7%), zachodniopomorskie i łódzkie (po 6%) oraz kujawsko-pomorskie i lubelskie (po 6%). Na pozostałych siedem województw przypada łącznie 12%.

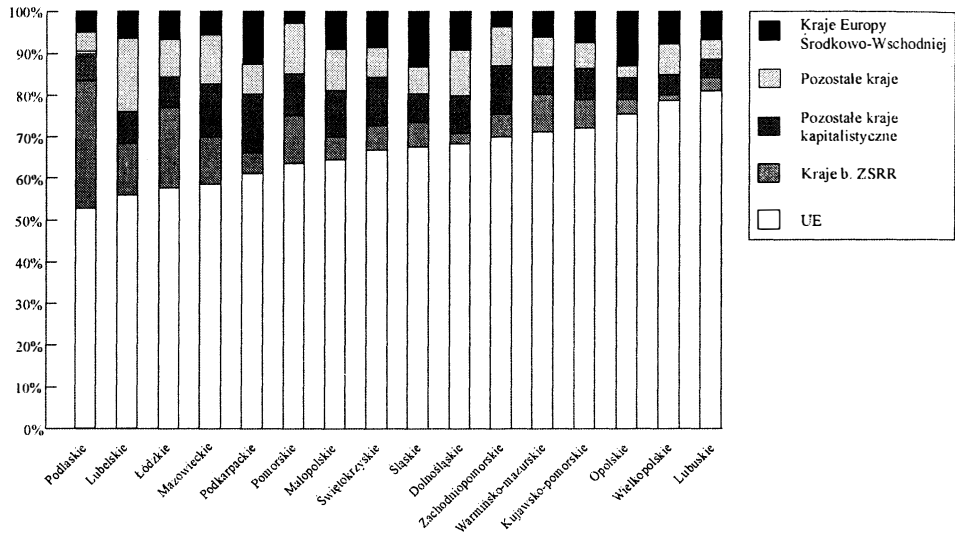
Wyraźne „ciążenie” województw w kierunku najbliższych usytuowanych rynków zagranicznych znajduje odzwierciedlenie w regionalnym eksporcie do krajów b. ZSRR. Największy udział w eksporcie na rynki tych krajów odnotowują województwa: podlaskie, lubelskie i podkarpackie, a najmniejszy: lubuskie, dolnośląskie, zachodniopomorskie i opolskie.

Z kolei udział eksportu do pozostałych krajów Europy Środkowej i Wschodniej jest relatywnie największy w województwach położonych wzdłuż południowej granicy Polski, tj. w śląskim, dolnośląskim, opolskim, małopolskim i podkarpackim. Udział w sprzedaży na te rynki nie przekracza jednak 10%.

Z analizy geograficznej struktury importu wnika, że udział krajów UE w całości importu trafiającego do województw, mimo regionalnego zróżnicowania, przekracza 50%. Najwyższym wskaźnikiem charakteryzuje się województwo lubuskie, następnie wielkopolskie, opolskie i kujawsko-pomorskie, relatywnie najmniejszy poziom tego wskaźnika odnotowano w województwach: podlaskim, lubelskim, łódzkim i mazowieckim (rys. 4).

Najwyższy udział w globalnym krajowym imporcie pochodzącym z UE posiada województwo mazowieckie (36,5%), następnie wielkopolskie (11,9%),

śląskie (9,4%), małopolskie (6,4%) i pomorskie (5,8%). Z kolei najniższy udział odnotowują województwa: podlaskie (0,9%), świętokrzyskie (1,0%), lubelskie (1,5%) i podkarpackie 1,6%. Należy przy tym nadmienić, że do trzech województw, tj. mazowieckiego, wielkopolskiego i śląskiego w latach 1995-1997 trafiało średnio 57,6% całości importu z UE.

Rys. 4. Geograficzna struktura importu (średnie udziały w latach 1995-1997)

Źródło: [3, s. 20].

4. SALDO HANDLU ZAGRANICZNEGO WOJEWÓDZTW

O regionalnym zróżnicowaniu handlu zagranicznego świadczy również saldo obrotów handlu zagranicznego poszczególnych województw. Polski bilans handlowy cechuje od początku lat dziewięćdziesiątych wzrastający deficyt [6]. W 1998 r. ujemne salda charakterystyczne były dla województw: mazowieckiego, wielkopolskiego, łódzkiego, małopolskiego, pomorskiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego, świętokrzyskiego, opolskiego i dolnośląskiego (rys. 5).

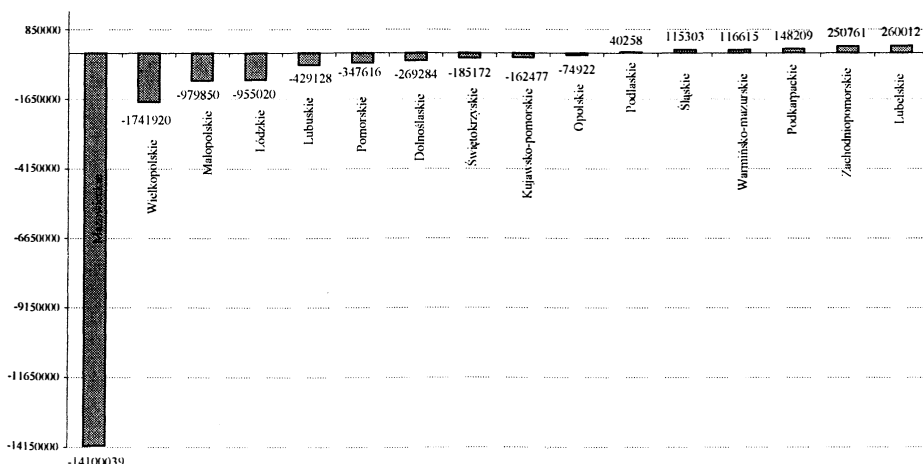
Największe ujemne saldo regionalnego handlu zagranicznego generowane jest przez województwo mazowieckie. Sumaryczny deficyt na rachunku obrotów handlowych dziewięciu pozostałych województw stanowi ok. 36% deficytu województwa mazowieckiego.

W 1998 r. dodatnie saldo odnotowało jedynie sześć województw: śląskie, lubuskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie i podkarpackie (rys. 6).

Rys. 5. Saldo obrotów handlu zagranicznego województw w 1998 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

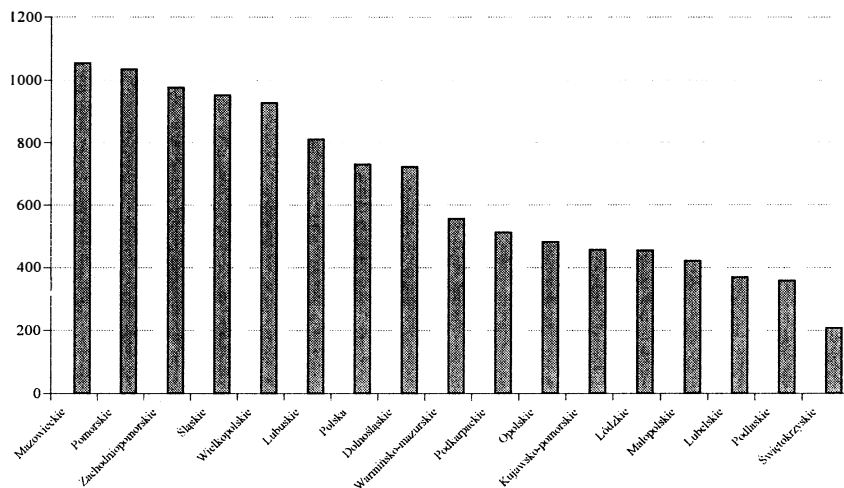

Rys. 6. Saldo obrotów handlu zagranicznego województw w 1998 r. (w tys. USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

5. OBROTY HANDLU ZAGRANICZNEGO W PRZELICZENIU NA JEDNEGO MIESZKAŃCA

Województwo podlaskie charakteryzuje się jednym z najniższych wskaźników eksportu *per capita* – 358 USD, przy średniej wartości ogólnokrajowej w 1998 r. równej 730 USD. Dla porównania w województwie mazowieckim poziom tego wskaźnika osiągnął 1054 USD (rys. 7).

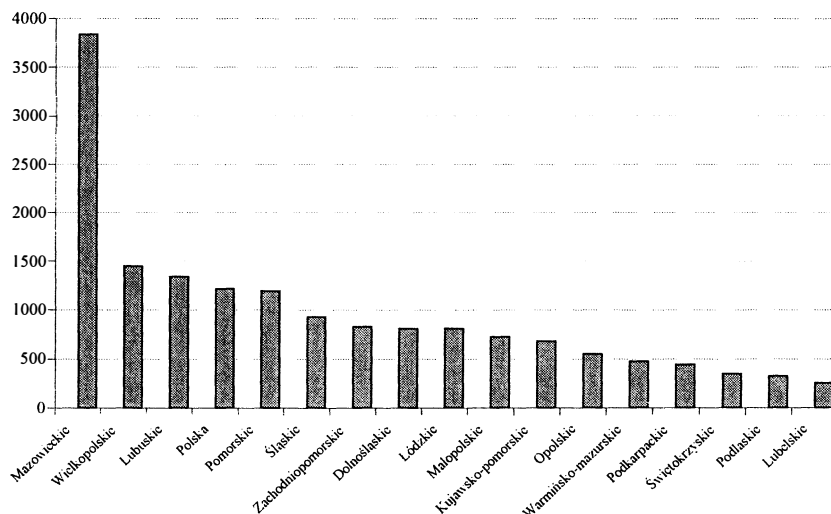
Rys. 7. Eksport *per capita* województw w 1998 r. (w USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

Przejawem geograficznej specjalizacji województwa podlaskiego jest intensywność kontaktów handlowych przedsiębiorstw z partnerami zza wschodniej granicy.

Województwo podlaskie odnotowało jeden z najwyższych w kraju poziom wskaźnika eksportu *per capita* do krajów b. ZSRR (224 USD w 1997 r.) i jednocześnie najniższy do krajów UE (83 USD w 1997 r.).

Znacznie większe regionalne dysproporcje występują w przypadku wskaźnika importu *per capita*. Przy średniej wartości tego wskaźnika w Polsce prawie 1220 USD województwo podlaskie uzyskało 325 USD. Województwo mazowieckie, w którym koncentrują swoje siedziby duże przedsiębiorstwa o strukturze holdin-gów (prowadzące działalność na terenie całego kraju) oraz firmy z udziałem kapitału zagranicznego odnotowało import *per capita* na poziomie 3838 USD (rys. 8).

Rys. 8. Import *per capita* województw w 1998 r. (w USD))

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

6. WSKAŹNIK POKRYCIA IMPORTU EKSPORTEM

O specjalizacji geograficznej handlu zagranicznego podmiotów ekonomicznych w poszczególnych województwach świadczy rozkład wartości wskaźnika pokrycia importu eksportem w podziale na kraje UE i b. ZSRR oraz w handlu zagranicznym ogółem. Wartość wskaźnika (obliczanego jako stosunek eksportu do importu) powyżej jedności wskazuje na nadwyżkę eksportu nad importem, poniżej jedności – na deficyt w obrotach handlowych.

W 1997 r. wskaźnik powyżej jedności odnotowano w województwie podlaskim, a także w województwach: lubelskim, lubuskim, podkarpackim, śląskim oraz warmińsko-mazurskim (tab. 3). W pozostałych województwach import był wyższy od eksportu. W obrotach z krajami UE stosunkowo niewielką nadwyżkę eksportu nad importem w 1997 r. generowały województwa: dolnośląskie, lubelskie, śląskie i warmińsko-mazurskie. Z krajami b. ZSRR nadwyżkę eksportu nad importem w 1997 r. odnotowywały wszystkie województwa, z wyjątkiem łódzkiego, mazowieckiego i pomorskiego.

Tabela 3. Wskaźnik pokrycia importu eksportem w 1997 r. w województwach

Województwo	Kraje UE	Kraje b. ZSRR	Globalne obroty
Dolnośląskie	1,10	2,30	0,89
Kujawsko-pomorskie	0,90	2,43	0,87
Lubelskie	0,91	7,00	1,28
Lubuskie	1,17	1,36	1,05
Łódzkie	0,59	0,36	0,47
Małopolskie	0,64	1,71	0,63
Mazowieckie	0,28	0,79	0,32
Opolskie	0,95	2,01	0,89
Podkarpackie	0,83	11,56	1,36
Podlaskie	0,49	2,75	1,12
Pomorskie	0,70	0,70	0,63
Śląskie	1,06	1,14	1,10
Świętokrzyskie	0,73	3,06	0,81
Warmińsko-mazurskie	1,13	2,34	1,12
Wielkopolskie	0,60	9,46	0,59
Zachodnopomorskie	0,89	1,06	0,80

Źródło: [3, s. 38].

7. UDZIAŁ WOJEWÓDZTW W EKSPORCIE NAJWAŻNIEJSZYCH PRODUKTÓW

W sprzedaży dóbr na rynki zagraniczne każdego kraju wyróżnić można produkty, które są głównym źródłem przychodów eksportowych. Do najważniejszych towarów, będących przedmiotem eksportu Polski należą: wyroby przemysłu odzieżowego, włókienniczego i tekstylnego, meble i wyroby stolarskie, wyroby przemysłu papierniczego, samochodowego, elektronicznego, węgiel kamienny, wyroby hutnicze, chemii gospodarczej oraz produkty przemysłu rolno-spożywczego.

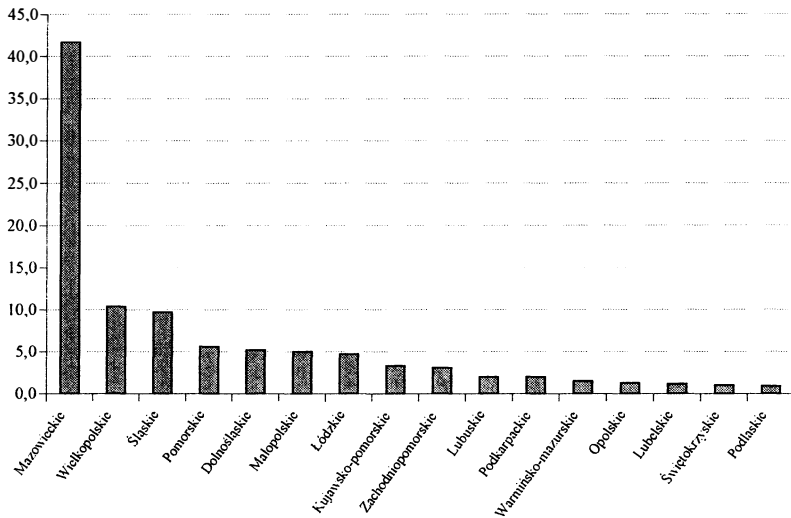
Województwo podlaskie wyróżnia się na tle innych regionów stosunkowo mało korzystnymi warunkami glebowymi i klimatycznymi dla rozwoju rolnictwa. Mimo to największym jego atutem jest ten dział gospodarki narodowej. Zakłady mleczarskie tego regionu zaliczają się do największych i najnowocześniejszych w Polsce. Znajdują się tutaj także najwięksi producenci z branż: mięsnej, spirytusowej, piwowarskiej i owocowo-warzywnej [2].

Silna pozycja rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego w województwie podlaskim znajduje odzwierciedlenie w strukturze eksportu. Udział eksportu rolno-spożywczego w eksporcie ogółem województwa jest znacznie wyższy niż taki sam wskaźnik dla kraju (tab. 4 i rys. 9). Należy podkreślić, że branża rolno-spożywcza od kilku lat charakteryzuje się ujemnym saldem w handlu zagranicznym, za wyjątkiem mięsa i przetworów. Dodatkowo saldo bilansu handlowego województwa podlaskiego zostało osiągnięte za sprawą istotnej nadwyżki w eksporcie rolno-spożywczym.

Tabela 4. Struktura obrotów handlowych województwa podlaskiego w latach 1998-1999 (w tys. PLN i tys. USD)

Wyszczególnienie	1998						I-VI 1999					
	Eksport			Import			Eksport			Import		
	w tys. PLN	w tys. USD	struktura w %	w tys. PLN	w tys. USD	struktura w %	w tys. PLN	w tys. USD	struktura w %	w tys. PLN	w tys. USD	struktura w %
Zywność i zwierzęta żywe	444 722,8	127 448	29,1	47 558,0	13 565	3,4	1408 200,6	36 357	21,7	22 294,0	5740	3,2
Napoje i tytoń	13 279,1	3817	0,9	86 362,3	24 676	6,2	8275,0	2131	1,3	35 852,5	9332	5,1
Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	46 186,3	13 239	3,0	80 346,1	22 990	5,8	32 814,5	8535	5,1	44 744,3	11 583	6,4
Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	780,0	224	0,1	188 496,3	53 893	13,6	2221,3	603	0,3	105 034,2	27 334	15,0
Oleje, tłuszcze i woski zwierzęce i roślinne	2074,6	538	0,1	2336,4	610	0,2	2778,0	791	0,4	1034,1	296	0,1
Chemikalia i produkty pokrewne	80 217,3	22 981	5,2	138 567,8	39 650	10,0	27 295,5	7035	4,2	96 616,1	24 990	13,8
Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	324 182,8	92 835	21,2	354 197,6	101 330	25,5	167 890,6	43 398	25,9	195 481,1	50 694	27,8
Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	270 980,0	77 534	22,6	404 823,8	115 603	29,1	139 142,3	36 051	21,5	163 530,2	42 623	23,3
Różne wyroby przemysłowe	344 720,1	98 685	22,6	88 418,3	25 339	6,4	127 237,1	33 066	19,6	36 302,1	9404	5,2
Województwo												
Ogółem	1528 048,4	437 613	100,0	13898 5205	397 355	100,0	647 771,5	167 715	100,0	702 190,8	182 310	100,0

Źródło: [8, s. 222; 9, s. 212].

Rys. 9. Udział województw w krajowym eksporcie żywności w 1998 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [8, s. 220-224].

W 1998 r. eksport rolno-spożywczy stanowił 29,1% całego eksportu województwa. Dodatnie saldo w handlu tymi produktami wyniosło ponad 93 mln USD i było wyższe niż saldo handlu ogółem o 40 258 tys. USD, co oznacza, że artykuły rolno-spożywcze były jedynym źródłem nadwyżki w handlu zagranicznym województwa podlaskiego.

W I połowie 1999 r. sytuacja uległa pogorszeniu. Co prawda saldo w handlu artykułami rolno-spożywczymi było jeszcze dodatnie i wyniosło 23 416 tys. USD, jednak saldo wymiany handlowej ogółem było już ujemne. Eksport produktów rolno-spożywczych stanowił 21,7% eksportu ogółem województwa. Do największych eksporterów w województwie podlaskim z branży rolno-spożywczej zaliczają się: Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego Białystok, Spółdzielnia Mleczarska Mlekowita Wysokie Mazowieckie, Spółdzielnia Mleczarska Mlepol Grajewo, Polmos Białystok S.A.

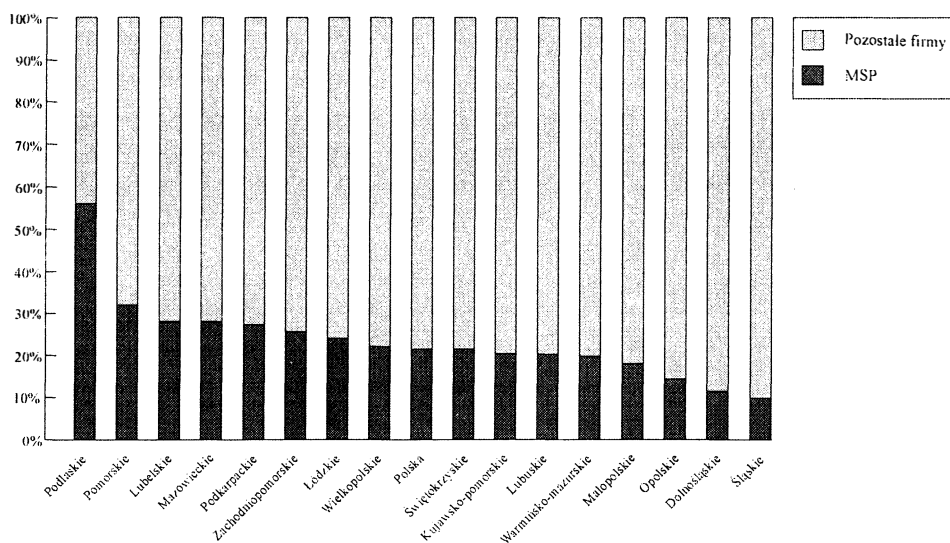
Przedstawione relacje eksportu rolno-spożywczego do eksportu ogółem należy ocenić pozytywnie, lecz poziom eksportu jest niezadowolający. Stało się to przede wszystkim za sprawą kryzysu rosyjskiego, z którego skutkami sami przedsiębiorcy nie potrafili sobie dotychczas poradzić. Konkurencyjne oferty, zwłaszcza z krajów UE, sprawiły, że Rosja stawia również polskim firmom podobne warunki odnośnie poziomu cen oraz regulacji płatności. Realizacja dostaw na takich warunkach przez przedsiębiorstwa z województwa podlaskiego jest najczęściej niemożliwa [5].

Spśród eksporterów z innych przemysłów z województwa podlaskiego należy wskazać na Biazet S.A. (DAB Philips) z bardzo wysokim nominalnym

przyrostem eksportu w 1998 r. (835,0% w porównaniu z 1997 r.). Wynik ten wiąże się raczej z niską podstawą do porównań, niż rzeczywistą dynamiką eksportu. Znacznym eksportem może także poszczycić się „Agnella” S.A., największy w regionie producent dywanów, który eksportuje 20% swoich wyrobów [7].

8. UDZIAŁ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W HANDLU ZAGRANICZNYM WOJEWÓDZTW

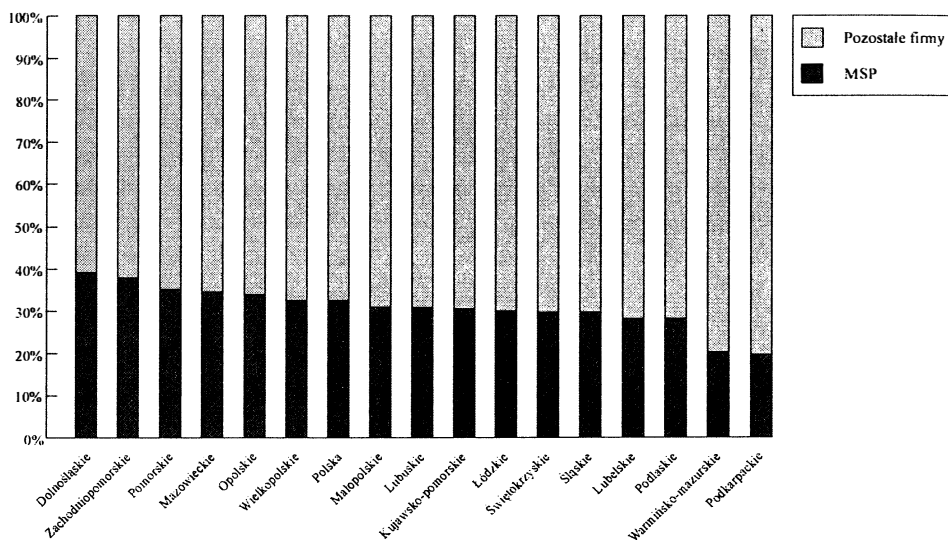
Małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) w coraz większym stopniu uczestniczą w obrotach handlu zagranicznego poszczególnych województw [15, s. 47-65]. Najbardziej aktywne są w województwie podlaskim, gdzie ich udział w eksporcie w latach 1995-1997 wyniósł blisko 50%, przy średnim ogólnopolskim udziale rządu 20-22%. Relatywnie duże zaangażowanie MSP w eksporcie regionalnym w 1997 r. charakterystyczne jest także dla województw: pomorskiego (31,8%), lubelskiego oraz mazowieckiego. Z kolei najniższy udział MSP dotyczy województw: śląskiego (11%), dolnośląskiego (13,1%) oraz opolskiego (13,2%) (rys. 10). Poziom udziału MSP w handlu zagranicznym świadczy o zróżnicowanej zdolności do konkutowania małych i średnich firm województwa, a także jest pochodną struktury przemysłu w regionie. Województwa, w których w strukturze gospodarki dominuje przemysł ciężki, charakteryzują się najniższym udziałem MSP w eksporcie.

Rys. 10. Udział małych i średnich przedsiębiorstw w eksporcie w 1997 r. (% eksportu województwa)

Źródło: [3, s. 50].

Mniejsze przestrzenne zróżnicowanie obserwowane jest w udziale MSP w imporcie województw. Największe znaczenie MSP mają w imporcie województw: dolnośląskiego (39,2% w 1997 r.), zachodniopomorskiego (37,7%), pomorskiego (35,5%) oraz mazowieckiego (34,8%), najmniejsze natomiast w województwach: podkarpackim (18,5%) i warmińsko-mazurskim (20,4%). Województwo podlaskie plasuje się w wśród województw, w których udział MSP w imporcie sięga około 30% (rys. 11).

Rys. 11. Udział małych i średnich przedsiębiorstw w imporcie w 1997 r. (% eksportu województwa)

Źródło: [3, s. 51].

9. HANDEL TARGOWISKOWY

Rozwój handlu targowiskowego w latach dziewięćdziesiątych związany był przede wszystkim z liberalizacją polskiej gospodarki. Proces ten przyczynił się do intensyfikacji wymiany handlowej, m. in. do napływu tanich, przeważnie niskiej jakości towarów z krajów azjatyckich. Stworzone zostały tym samym dogodne warunki dla klientów zagranicznych do dokonywania korzystnych cenowo zakupów na polskich bazarach.

Według badań ankietowych Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową w 1997 r. szacunkowa wielkość obrotów 15 targowisk w Polsce wyniosła ponad

7,2 mld USD¹. Obroty na targowisku w Białymstoku wyniosły ok. 550 mln PLN i były ponad dwukrotnie wyższe niż przychody największego targowiska zachodniej Polski w Łęknicy (tab. 5).

Tabela 5. Szacunki obrotów targowiskowych w latach 1996-1998 (w mln PLN)

Lp. 1998	Lp. 1997	Targowisko	1996	1997	1998	Zmiana 1998/1997
1.	1.	Tuszyn	1800	1600	960	- 40%
2.	2.	Sadion X-lecia	1700	1900	925	- 51%
3.	3.	Głuchów	1400	1100	670	- 39%
4.	4.	Rzgów	1150	750	550	- 27%
5.	7.	Osinów Dolny	120	230	230	0%
6.	5.	Białystok	500	550	220	- 60%
7.	6.	Łęknica	350	250	185	- 26%
8.	8.	Cedynia	150	200	136	- 32%
9.	10.	Kostrzyn	200	150	115	- 23%
10.	9.	Słubice	270	150	100	- 33%
11.	11.	Przemysł	100	110	75	- 32%
12.	12.	Gubin	90	80	55	- 31%
13.	13.	Zgorzelec	80	70	36	- 49%
14.	15.	Cieszyn	50	50	40	- 20%
15.		Przewóz		32	25	- 22%
16.		Sieniawka		19	15	- 21%

Źródło: [16, s. 8].

Ostatnie trzy lata wskazują, że handel targowiskowy jest w stanie głębokiego kryzysu. Kryzys rosyjski oraz zaostżenia przepisów granicznych przyczyniły się do drastycznego skurczenia obrotów oraz zmiany struktury klientów.

10. WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z OCENY KONKURENCYJNOŚCI WYMIANY HANDLOWEJ WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

1. Zmiany zachodzące w handlu zagranicznym województwa podlaskiego w latach dziewięćdziesiątych są efektem procesu transformacji systemowej, zobowiązań międzynarodowych Polski, w tym realizacji postanowień Układu Stowarzyszeniowego z UE, a także żywiolowo rozwijającej się wymiany z krajami b. ZSRR. Wskazują one na stopniowe włączanie się województwa podlaskiego do międzynarodowego podziału pracy na podstawie kryteriów efektywnościowych.

¹ Określenie wartości obrotów targowisk na podstawie badań ankietowych związane jest z prawdopodobieństwem ich niedoszacowania ze względu na żywione obawy wielu sprzedawców przed ujawnieniem rzeczywistych wielkości obrotów oraz z brakiem odpowiednich obliczeń. Wspomniane niedoszacowanie obrotów targowisk może sięgać 20-30%.

2. Województwo podlaskie charakteryzuje się jednym z najniższych udziałów handlu zagranicznego w wymianie handlowej Polski tak w wielkościach absolutnych, jak i *per capita*. Świadczyć to może o stosunkowo niskiej konkurencyjności eksportowej firm działających na terenie województwa. Konkurencyjność eksportowa firm (nie tylko produkujących dobra eksportowe, ale również pośredniczących w handlu zagranicznym) określona jest przez liczbę tych firm, a także liczbę przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego.
3. Podmioty ekonomiczne, w których reprezentowana jest własność zagraniczna, stanowią w województwie podlaskim 0,25% podmiotów sektora prywatnego oraz 0,24% wszystkich zarejestrowanych jednostek (według stanu na koniec I półrocza 1999 r.). Własność zagraniczna to przede wszystkim podmioty działające w handlu hurtowym i detalicznym i prowadzące działalność produkcyjną. Stosunkowo ograniczone zainteresowanie kapitału zagranicznego gospodarką województwa rzutuje na powolność w unowocześnianiu struktury gospodarki i eksportu regionu.
4. Uczestnictwo województwa podlaskiego w międzynarodowym podziale pracy bazuje na specjalizacji międzygałęziowej z przewagą artykułów o relatywnie niskim udziale wartości dodanej w eksporcie i dominacją towarów bardziej przetworzonych w imporcie. Brak dostosowań w zakresie specjalizacji wewnątrzgałęziowej opartej na czynniku technologicznym i innowacyjności oraz tkwienie w okowach tradycyjnej wymiany międzygałęziowej może pozostawić region na uboczu realnych procesów zachodzących w gospodarce Polski i gospodarce światowej.
5. W handlu zagranicznym obserwowana jest określona prawidłowość, polegająca na tym, że w eksporcie poszczególnych województw największy udział mają kraje położone w ich najbliższym sąsiedztwie. Prowadzi to w pewnym stopniu do uzależnienia gospodarek regionów od stanu koniunktury na rynku „najbliższych” partnerów handlowych. Zgodnie z powyższym udział eksportu do krajów b. ZSRR jest najwyższy w województwie podlaskim (ponad 50% całości sprzedaży na rynki zagraniczne). Nie wydaje się jednak słuszna teza, mówiąca że „Znaczne obszary północno-zachodniej Polski stają się częścią regionu Wielkiego Berlina i Brandenburgii, a północno-wschodniej Polski regionu Kaliningradu. Regiony uniezależniają się w znacznej mierze od gospodarki rodzimego kraju. Powiązania wewnątrz regionu i z gospodarkami krajów ościennych są znacznie silniejsze od związków gospodarczych z krajem rodzimym” [11, s. 22].
6. Przejawem specjalizacji geograficznej handlu zagranicznego województwa podlaskiego jest wypracowywana nadwyżka w handlu z krajami b. ZSRR. Jest to nadwyżka oparta na eksporcie artykułów rolno-spożywczych. Pogorszenie koniunktury w krajach będących podstawowym rynkiem zbytu powoduje z reguły ograniczenie popytu na towary masowe, jednorodne i zastępowalne. W sytuacji rosnącej roli eksportu w kreowaniu globalnego popytu, kluczowego znaczenia nabiera w procesie neutralizowania zależności

gospodarki województwa podlaskiego od stanu koniunktury za wschodnią granicą restrukturyzacja eksportu regionu w kierunku towarów przetworzonych i technologicznie zaawansowanych.

7. W związku z kryzysem rosyjskim, poczynając od drugiej połowy 1998 r., nastąpiło załamanie handlu województwa podlaskiego z krajami b. ZSRR. Dodatkowo czterokrotna dewaluacja rubla doprowadziła do wzrostu konkurencyjności wyrobów rosyjskich zarówno na rynku wewnętrznym, jak i w eksporcie. Czynnik kursu walutowego ma jednak przejściowy charakter. Obecnie obserwowana jest powolna odbudowa utraconych udziałów eksportowych, chociaż jego dynamika jest stosunkowo niska.
8. Wzmocnienie konkurencyjności oferty eksportowej województwa podlaskiego i innych regionów na rynkach krajów b. ZSRR, szczególnie Rosji, wymaga konsolidacji przedsiębiorstw w celu stworzenia wspólnej oferty handlowej i promocji produktów w ujęciu branżowym. Rozwiązaniem proponowanym przez eksporterów wyrobów mleczarskich jest utworzenie Domu Polskiego w Moskwie na wzór innych krajów. Pokazać w nim można ofertę produktową polskich firm, zwłaszcza posiadających uprawnienia eksportowe do UE. Obok działalności promocyjnej, konieczne jest stworzenie rozwiązań systemowych wspierających eksport, tj. finansowej infrastruktury eksportu. Do szczegółowych rozwiązań należy zaliczyć: kredyty eksportowe, gwarancje dla kredytów, subsydiowanie stóp procentowych kredytów eksportowych, refinansowanie kredytów, a także ubezpieczenia kredytów eksportowych.
9. W polskim handlu zagranicznym od początku lat dziewięćdziesiątych wzrasta deficyt obrotów. Województwo podlaskie charakteryzuje się stałą nadwyżką eksportu nad importem.
10. Relatywnie wysoki udział małych i średnich przedsiębiorstw w eksporcie województwa podlaskiego (ok. 50%) świadczy o znacznej konkurencyjności i efektywności tych podmiotów w nawiązywaniu kontaktów handlowych z zagranicą.
11. Handel targowiskowy w latach dziewięćdziesiątych trwale wpisał się w obraz życia gospodarczego województwa podlaskiego. Dzięki otwarciu granic targowiska stały się miejscem wymiany międzynarodowej, łagodząc rozmiary deficytu w handlu zagranicznym objętym statystyką celną.
12. Sytuacja w handlu zagranicznym województwa podlaskiego w najbliższej przyszłości będzie zależna od wdrażania postanowień handlowych Układu Stowarzyszeniowego z UE, tempa przewyciężania kryzysu ekonomicznego w krajach b. ZSRR, zwłaszcza w Rosji, oraz efektywności działań wspierających wymianę handlową.

LITERATURA

1. Bieńkowski W., *Konkurencyjność gospodarki polskiej w przededniu wejścia do Unii Europejskiej. Czy rząd może być bardziej aktywny?* Konferencja międzynarodowa WSHiFM w Warszawie nt. *Unia Europejska – pogłębianie procesów integracyjnych w latach 90. – wyzwania dla Polski*, (maszynopis powielony), Warszawa 1999.
2. Ejsmont Z., Grabowiecki J., Wnorowski H., *Przemysł mleczarski – eksport regionu północno-wschodniego*, „Rynki Zagraniczne” 1998, nr 25.
3. Gawlikowska-Huckel K., Umiński S., *Ocena konkurencyjności województw. Struktura handlu zagranicznego*, IBnGR, Gdańsk 1999.
4. Grabowiecki J., *Handel zagraniczny Polski Północno-Wschodniej w latach dziewięćdziesiątych*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych Biuro Rozwoju Regionalnego z siedzibą w Białymstoku, z. nr 16, Białystok 1999.
5. Grabowiecki J., *Zmiany w strukturze i kierunkach handlu zagranicznego makroregionu północno-wschodniego z krajami WNP w latach dziewięćdziesiątych. Etap I*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych Biuro Rozwoju Regionalnego z siedzibą w Białymstoku, z. nr 9, Białystok 1999.
6. Grabowiecki J., Wnorowski H., *Handel zagraniczny Polski w latach 90. Podstawowe problemy rozwoju*, [w:] Meredyk K., Proniewski M. (red.), *Podlasie perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo UwB, Białystok 1999.
7. Grabowiecki J., Wnorowski H., *Szanse eksportowe Podlaskiego*, „Nowe Życie Gospodarcze” 2000, nr 7.
8. *Handel zagraniczny, styczeń-grudzień 1998*, GUS, Warszawa 1999.
9. *Handel zagraniczny, styczeń-czerwiec 1999*, GUS, Warszawa 1999.
10. *Institucje i instrumenty wzrostu konkurencyjności regionów*, Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa 1996.
11. Koźmiński A.J., *Zarządzanie międzynarodowe*, PWE, Warszawa 1999.
12. Meredyk K., Proniewski M. (red.), *Podlasie perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo UwB, Białystok 1999.
13. Pawlas I., Tendera-Właszczuk H., *Poland's Economy Competitiveness with Respect to the Integration with the European Union*, Warsaw University Center for Europe, Warsaw 1999.
14. *Report on the Condition of the Small and Medium-Size Enterprise Sector in Poland for the Years 1997-1998*, Polish Foundation for Small and Medium Enterprise Promotion and Development, USAID GEMINI SmallBusiness Project, Friedrich Ebert Foundation, Warsaw 1999.
15. *Role of SMEs Foreign Trade*, [w:] *Report on the Condition of the Small and Medium-Size Enterprise Sector in Poland for the Years 1997-1998*, Polish Foundation for Small and Medium Enterprise Promotion and Development, USAID GEMINI Small Business Project, Friedrich Ebert Foundation, Warsaw 1999.
16. Tomalak M., Wyżnikiewicz B., *Handel targowiskowy w roku 1998*, IBnGR, Warszawa, styczeń 1999.